

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Recensie: Economie, religie, epidemie en politiek in de Republiek

Auteur: Rob Bes

Verschenen in *Skript Historisch Tijdschrift*, jaargang 45.2, 60-61.

© 2023 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

ISSN 0165-7518

Skript Historisch Tijdschrift is een wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

RECENSIE

ECONOMIE, RELIGIE, EPIDEMIE EN POLITIEK IN DE REPUBLIEK

Per imperatief plakkaat van medisch historicus Toon Kerkhoff (1946) biedt, ondanks de tijdsafstand, veel herkenning voor de moderne lezer door inmiddels overbekende fenomenen als quarantaines, gezondheidspassen en spanningen tussen economische belangen en ziektebestrijding. Kerkhoff beschrijft in zijn boek (aan de hand van een groot en breed bronnencorpus en secundaire literatuur) hoe de verschillende overheden in de Noordelijke Nederlanden tussen 1550 en 1800 reageerden op pestuitbraken en hoe die aanpak gedurende de jaren veranderde. Het boek is dan ook grotendeels chronologisch opgezet, hoewel er soms een hoofdstuk tussendoor is ingevoegd waarin bijvoorbeeld de pestbestrijding in het (nabije) buitenland wordt besproken of binnenlandse contemporaine denkbeelden uiteen worden gezet.

Kerkhoff stelt dat de pestbestrijding in de Republiek aanzienlijk verschilde met de aanpak in andere delen van Europa. Terwijl de overheden in Italië en Frankrijk hun beleid baseerden op de contagionistische leer (het principe dat een bepaalde 'smetstof' voor de pest verantwoordelijk was), bleven medici en stadsbesturen in de Republiek vasthouden aan een denkkader dat vooral bestond uit oudere miasmatische ideeën. Het miasmatische principe sloot nauw aan bij de humeurenleer en ging bovendien uit van het idee dat de pest door God als straf op de mensheid werd afgestuurd. Het pestbe-

leid in de Republiek was daardoor weinig effectief. De eerste vijf hoofdstukken van het boek zijn dan ook gewijd aan de vraag *waarom* de Republiek die lijn volgde.

Volgens Kerkhoff werd dit beleid ingegeven door de grote politieke diversiteit van de Republiek, waarbij zowel de steden als de Staten-Generaal zich bemoeiden met de pestbestrijding. Het binnen Europa afwijkende beleid dat de stadsbesturen voerden, kwam niet alleen voort uit de heersende opvattingen van 'Nederlandse' medici, maar werd ook beïnvloed door complexe religieuze en economische belangen. Deze veelvoud aan belangen en het gefragmenteerde bestuur, belemmerden een effectieve ziektebestrijding. Door de Republiek te vergelijken met andere West-Europese staten, concludeert Kerkhoff dat 'een centraal geleide, primair preventieve aanpak van de pest gebaat is bij een monarchale staatsvorm' in plaats van de bottom-up-aanpak die de Republiek kenmerkte. Het was volgens de auteur uiteindelijk ook vooral de economische schade van een grote uitbraak in Holland die in 1664 een andere beleidslijn afdwong. De hoofdstukken 6 en 7 bespreken daarna de conflictieuze overgang naar een veel contagionistischer en vooral centraler geleid pestbeleid, waarin de Staten-Generaal de regie gingen voeren.

Hoe overtuigend is Kerkhoffs betoog in *Imperatief plakkaat*? Kerkhoff schetst een duidelijke ontwikkeling naar een centraler geleid en contagionistisch

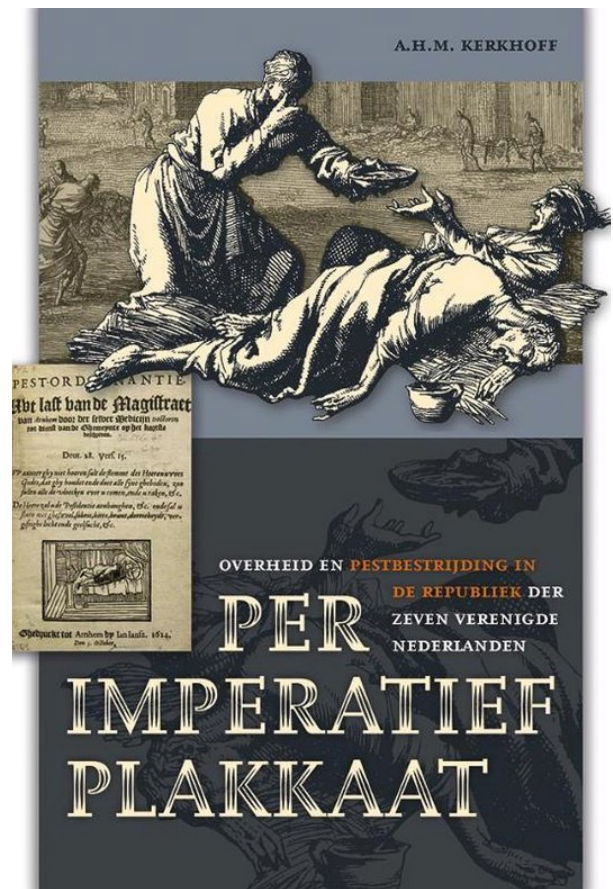
pestbestrijdingsbeleid. Wat echter opvalt, is dat Kerkhoff deze ontwikkeling lijkt te zien als het inhalen of compenseren van een schijnbaar anachronistische beleidslijn. Hij stelt bijvoorbeeld dat de (vanwege miasmatische elementen) internationaal afwijkende ‘Nederlandse’ aanpak extra interessant is, omdat de ‘in andere opzichten zo vooruitstrevende Republiek in Europees perspectief gezien tot op het laatst zeker geen koploper was in de strijd tegen de ‘haestige sieckte’. Oftewel: de Republiek liep volgens Kerkhoff op het gebied van de pestbestrijding achter op de andere Europese landen, maar ook ten opzichte van de eigen ontwikkeling en positie als ‘koploper’. Deze denktrant lijkt inherent te zijn aan de centrale these, die de gesignaleerde achterstand wil verklaren door het beschrijven van de veranderende aanpak over een langere tijd. De Republiek moest uiteindelijk wel handelen in lijn met de internationaal gevolgde ideeën, zo lijkt het.

Op het vlak van vorm is Kerkhoffs schrijfstijl consequent, maar wel enigszins archaïsch. Opvallend zijn bovendien de regelmatig terugkerende Latijnse termen en uitdrukkingen, die echter geen duidelijke bijdrage leveren aan de overtuigingskracht van het betoog. *Per imperatief plakkaat* biedt voor historici echter een interessant inzicht in de regelgevingsprocessen en de politiek-institutionele verhoudingen in de Republiek.

Hoewel het boek nadrukkelijk het overheidsoptreden (en dus de politiek) centraal stelt, maakt Kerkhoff steeds duidelijk dat dit beleid werd beïnvloed door een veelheid aan (sociale) factoren, variërend van medische inzichten, religie en economie tot politieke verhoudingen en ethische overwegingen.

Rob Bes is redacteur bij *Skript Historisch Tijdschrift* en volgt de onderzoeksmaster geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Hij is voornamelijk

geïnteresseerd in de politiek en cultuur van de Nederlandse Republiek tijdens de zeventiende eeuw.

A.H.M. Kerkhoff, *Per imperatiefplakkaat. Overheid en pestbestrijding in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden*, Uitgeverij Verloren, 2020; 9789087048105; paperback; 209 pagina's; 35 euro.